

KÖZLEMÉNYEK

VISSZAEMLEKEZÉS A NÉPHADSEREG 1945—46-OS ÉVEIRE

Ölvedi Ignác alez.

A február végi nap sugarai életre keltették az alvó természetet. A háború végigseperte földön minden újra éledni kezdett. Beköszöntött az újjászületés hajnala.

Ez a hajnal azonban gyökeresen különbözött minden eddigitől. 1945 tavaszán nemcsak a természet újjáéledéséről volt szó, nemcsak a természet állt új élet előtt, hanem az egész ország egy nagy izgalom volt. Maga a nép — a szovjet harcosok győzelmes előretörése nyomán felszabadult magyar dolgozók álltak új, nagy történelmi esemény előtt. Szomjasan, várva a szóra és a jelre, hogy elinduljanak a sanyarúságból kivezető úton.

Az új élet meleg szele fogadta a vörös és nemzetiszínű zászlókkal, valamint „Éljen a Magyar Néphadsereg” — „Halál a német megszállókra” jelszavakkal feldíszített négy-öt vasúti kocsiból álló szerelvényt, amely 1945. február 20-án futott be Debrecenbe, új életünk bölcsőjébe.

A szerelvényen vidám nótaszóval, a harci vágytól égve, a fasiszták ellen izzó gyűlölettel eltelt magyar partizánok érkeztek a Szovjetunióból. A csoport személyi állománya zömében volt katonák, munkaszolgálatosok és tisztekből állott, olyanokból tehát, akiket egy-két évvel ezelőtt Horthyék meghalni küldtek az urak országáért. Én is ezek közé tartoztam.

Hadifogságba esve a párt felvilágosító munkája nyomán megismertük az igazságot és önként jelentkezünk a németek elleni partizánharcra.

A csoport állomáshelye 1944 őszétől a Sztaniszlav melletti Oprisovce falucska volt. Innen tervezték a magyar partizánegységek bevetését. Ez azonban a Szovjet Hadsereg gyors előnyomulása következtében elmaradt.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulása és a fegyverszüneti tárgyalások megkötése után gondolataink egyre gyakrabban Budapesten, a Duna—Tisza táján és Dunántúl dombos vidékein jártak. Különös örömmünkre szolgált, amikor tudomást szereztünk arról, hogy a magyar nép is lehetőséget kapott a német-fasizmus elleni harcban való részvételre, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány elsőrendű feladatának tekinti egy új hadsereg megalakítását, amely a Szovjet Hadsereg oldalán részt vesz

hazánk még német megszállás alatt levő területének felszabadításában. Valamennyiünket egy közös gondolat foglalkoztatott: ha már mint partizánok hazánkban nem kerülhettünk bevetésre — akkor legalább mint az új hadsereg katonái harcolhassunk népünk szabadságáért és függetlenségéért, a gyalázat lemosásáért. A Magyar Néphadsereg első katonái akartunk lenni.

Megérkezésünk után azonnal jelentkeztünk is az új hadseregbe. Csoportunkból, valamint az utánunk jövő kiveji egységből alakult meg — a Magyar Néphadsereg első alegysége — az 1. önálló őrzászlóalj. Március első felében pedig kezdetét vette a fegyverszüneti szerződésben vállalt hadosztályok szervezése is. Különösen az 1. és 6. hadosztály megalakulása haladt biztatóan. Az előbbi Jászberényben, az utóbbi pedig Debrecenben.

Az új hadseregben — amelynek szervezése anyagi nehézségek és szabotálások következtében igen vontatottan haladt — a személyi állomány politikai és kulturális nevelésére, valamint a szociális problémáinak megoldására századokban, útegekben és ezektől felfelé minden egységben nevelő tisztet rendszeresítettek. A hadosztálynál nevelő osztály volt: hadosztály nevelő tiszttel az élen. Természetesen ebben az időben még csak a beosztás volt tisztí. Rendfokozatra nézve a század és zászlóalj nevelők általában tiszthelyettesek voltak (örrmesterek, szakaszvezetők). Sőt az 1. hadosztály nevelő osztályának egyik instruktora pl. 1945 tavaszán több hónapon át őrzetói rendfokozatot viselt. A két hadosztály nevelő tisztjeinek 60—70 százaléka a hazatért partizánokból került ki. Részünkre Debrecenben március 15—30-ig tanfolyamot szerveztek, ahol a nevelő tiszttek feladatait és munkamódszereit beszéltük meg. Ennek elvégzése után kaptuk meg beosztásunkat a hadműveleti területre induló csapatokhoz.

Huszonöt-harmincan lehettünk azok, akik az 1. gyaloghadosztályba nyertünk beosztást, mint század és zászlóalj nevelő tiszttek. Ez a hadosztály Jászberényben, zömében a Magyarországon fogságba esett katonákból, tiszttekből, valamint önkéntesekből — akik az Ideiglenes Nemzeti Kormány felhívására jelentkeztek — és Budapesten a Szovjet Hadsereg oldalára átvált egységekből szerveződött.

Én a 2. gyalogezred 3. századához kerültem. A század személyi állománya zömében 25—30 éves korú volt katonákból, és 18—20 éves önkéntesekből tevődött össze.

Beosztásunkat április 20-a körül foglaltuk el. Mint minden kezdet, ez is igen nehéz volt. A kéthetes tanfolyam jóformán még ízelítőt sem adhatott abból a sokrétű munkából, amit egy nevelő tisztnek végezni kell. Sem elméleti tudásunk, sem gyakorlati tapasztalatunk nem volt. Jóformán az igazságérzetre és a józan észre támaszkodtunk. Minden körülmények között szem előtt tartva természetesen a fő feladatot, amelyet így lehetne röviden összefoglalni: megértetni a század, zászlóalj minden beosztottjával, hogy hazánk felemelkedése, új életünk kibontakozása szempontjából döntő a német-fasizmus elleni harcban való részvétel.

Azt is tudtuk nagyjából, hogy a nevelő tiszt feladata: a személyi állomány politikai nevelése, a demokratikus öntudat kialakítása, állandó tájékoztatása a harcéri helyzetről, kulturális és szociális ügyek intézése,

valamint a honvédségben felbukkanó fasiszta reakciós jelenségek megfigyelése és felszámolása, szoros együttműködésben az elhárító szolgálattal. (Magyar I. Honvéd gyaloghadosztály 501/1945. évi rendelete. Tárny: Honvéd nevelő tiszti intézmény szükségessége és feladata.)

A rendelet a harci helyzetben is meghatározta a nevelő tisztek teendőit: „Mindig annál az egységénél tartózkodik, amelynek a legsúlyosabb feladata van, szemmel tartja, lelkesíti a harcosokat, rendíthetetlen személyes bátorságával példát ad és ezzel megelőzi, illetve eloszlatja a pánikot: megfigyeli az egyes esetekben a kitüntetésre érdemeseket. Válságos helyzetben a nevelő tiszt nemcsak hogy felhasználható harci feladatok elvégzésére, a parancsnoklásra való megbízásra, hanem a nevelő tiszt hivatásbeli kötelessége az ilyen helyzetben az öntevékeny élreállítás. Harcszünetben, vagy harc után a parancsnok mellett elsősorban a nevelő tiszt feladata a fáradtság és tompultság eloszlatása és az egység felrázása (dicséret, illetőleg hibák megbeszélése). Továbbá ... a sebesültek lelki és testi gondozásával való törődés, az elesetteknek való tiszteletadás, a szabadságharcos hősök kultuszának kiépítése.” (Uo. 2. o.)

Ezt tehát általában ismertük. De sokkal nehezebb volt és sok gondot okozott a „hogyan” kérdése. Milyen lesz az első találkozás a századdal? Mit mondunk majd először az embereknek? Hogyan fogadnak stb? Ezek a gondolatok foglalkoztattak a bevonulásom előtti napon.

A hírekből már ismertük, hogy a csapatoknál mind a tisztek, mind a legénység különös érdeklődéssel várja a nevelő tiszteket. Mi fán terem ez? Mit fog ez itt csinálni, minek kell és ehhez hasonló kérdések foglalkoztatták a személyi állományt. Ilyen a Horthy-hadseregben valóban nem létezett. Számunkra tehát még rossz ösvény sem volt. A reakció sem maradt tétlen. Azt híresztelte, hogy azok a nevelő tisztek, akik partizánok voltak mind a GPU besúgói stb. Így tehát érthető, hogy mindkét fél elég nagy izgalommal várta a találkozást.

Végre eljött a nap. A zászlóalj nevelő tiszttel az élen jelentkeztünk egységünknel, amelyet az állomás közelében levő iskolában helyeztek el. A zászlóaljparancsnok hívására csakhamar megjelentek a századparancsnokok is.

A 3. századparancsnok egy törpe termetű, még civil ruhát viselő, demokratikus gondolkodású, tartalékos főhadnagy volt (foglalkozására nézve Budapesten köztisztviselő). Elég jól meg is értettük egymást. Rövid beszélgetés után elindultunk a századhoz. A parancsnok rövid, katonás szavakkal mutatott be: „Bajtársak, a század nevelő tiszteje. Akinek valami panaszra van, ezentúl hozzá forduljon.” Ezzel be is fejezte. Magam az arcukat figyeltem. Láttam, hogy a harcosok még várnak valamit. Itt támadt hirtelen az a gondolatom, hogy jó lenne, ha pár szóval elmondanám az életrajzomat. Miután befejeztem, megkérdeztem, van-e valakinek kérdése? Kérdés ekkor még nem volt. Végezetül rázendítettünk egy Kossuth-nótára és ezzel véget ért az első találkozás.

A század ebédhez sorakozott. A tisztek a napos tiszt kivételével mind félrevonultak és várták, hogy legényeik feltárlják részükre az ebédet. Én a századdal tartottam. Végignéztem a kiosztást, velük együtt ebédeltem és közben folytattuk az ismerkedést. Ebéd végén — partizán-

iskolai szokás szerint — felálltam és „Egészségükre bajtársak” szóval búcsúztam. Ez látszólag igen meglepte a katonákat. Én meg úgy éreztem, hogy az első ütközetet megnyertem. Pedig a tűzkeresztség csak este kezdődött.

Délután a századparancsnokkal és a szakaszparancsnokokkal beszélgettem. Közösen megállapítottuk, hogy a század felszerelés és ruházat szempontjából igen gyengén áll. Harceszközeink a régi hadseregtől örökölt és a németektől zsákmányolt fegyverek voltak. Ezeket sem mi szereztük, hanem a szovjet csapatok bocsájtották rendelkezésünkre. Igen sok kiosztott golyószóró és géppuska várt javításra. Ennek ellenére ki kellett osztani, mivel jobb nem volt. Az ezred fegyvermesterei szinte éjjelnappal dolgoztak, hogy használhatóvá tegyék a fegyvertemetőből visszahozott harceszközöket.

Ruházat területén a helyzet talán még rosszabb volt. Akadt olyan tiszt és honvéd személy, aki katonazubbonyt és civilnadrágot viselt és fordítva. Egyik csizmában, a másik bakancsban, vagy éppen félcipőben járt, sőt még olyan is akadt, aki csíkos rabruhát hordott. Központi ellátásról szó sem lehetett.

Kerestük a megoldást, azonban semmi okosat nem tudtunk kisütni. Azzal váltunk el, hogy sajnós központi kiutalás nincs, az országot a németek kifosztották és a sanyarú helyzeten nem tudtunk változtatni.

Vacsoránál újra a katonákhoz csatlakoztam és velük is maradtam, a körletbe való visszatérés után is. Miután mindenki elhelyezkedett és elfoglalta a maga helyét — a szoba padlózatára szórt szalmán —, megoldódott a katonák nyelve. Tömegével kaptam a kérdéseket. Ami a legérdekesebb, hogy zömében komoly politikai jellegű kérdéseket tettek fel. A kérdések nagy csoportja a Szovjetunióval foglalkozott. Pl.: igaz-e, hogy partizán voltam a Szovjetunióban, kik azok a partizánok, hogyan élnek ott az emberek? Mi az a GPU, ki volt Lenin, ki Sztálin, igaz-e, hogy ott szabadszerелеm van? Miután akkori tudásomnak megfelelően a feltett kérdésekre többé-kevésbé megfelelttem, a saját jövőnkkel kapcsolatban tettek fel kérdéseket.

Ezek közül a legjelentősebbek pl.: mit akarnak a kommunisták? lesz-e földosztás? igaz-e, hogy kolhozt csinálnak? és minden közös lesz? stb. Miután ezekre is megadtam a választ, én tettem fel kérdéseket a háborúval, a mi feladatainkkal, ellátásunkkal és a német csodafegyverekkel kapcsolatban. Utóbbi az akkori időben igen el volt terjedve. Kíváncsi voltam a katonák véleményére. A beszélgetés elárulta, hogy a katonák jelentős része tart a német csodafegyverektől. Mint nevelő tiszt ebből arra a következtetésre jutottam, hogy az egész század részére erről a témáról feltétlen előadást kell tartani.

A beszélgetés azt mutatta, hogy a katonák megértették, hogy népünk jövője szempontjából döntő tényező a fasizmus elleni harcban való részvétel. A század erkölcsi szellemére jellemző, hogy egyéni panasszal senki nem jelentkezett, pedig a személyi állomány közel 50 százaléka nő, igen soknál 2—3 gyermek volt. Ennek ellenére egyetlen harcos nem kérte a leszerelését. Az úton senki sem maradt le, senki nem szökött meg, pedig

az akkori viszonyok között bárki nyugodtan hazatérhetett, mert az ilyen ügyekkel foglalkozó illetékes szervek még nem léteztek.

Az ellátás kérdésének a megvitatásában meglepően aktívan vettek részt a katonák. A hozzászólásokból érzeni lehetett, hogy szinte megtiszteltetésnek vették, hogy e problémák megoldásához ők is hozzászólhatnak. Jobbnál jobb javaslatokkal jöttek. „Alakítsunk csoportokat és azok menjenek el a közeli falvakba, tanyákba, az elhagyott katonai felszerelések összeszedésére” — javasolta az egyik. A másik pedig, hogy „engedjék haza szabadságra: ruhával, fegyverrel fog visszatérni”. Másnap a hadosztály nevelő osztály támogatásával a katonák javaslata a parancsnok előtt volt, aki — ha kezdetben nehezen is —, de mégis engedélyezte, hogy a századok önállóan a honvédségi anyagok összegyűjtésére falujáró csoportokat szervezzenek. Ez végső fokon már az alulról jövő kezdeményezés figyelembevételét jelentette.

Ejfélt ütött már az óra, de még senki sem tért nyugovóra. Sőt azt vettem észre, hogy a sötétben a többi szobákból is igen sokan beszívárogtak és bekapcsolódtak a beszélgetésbe. Átstem a tűzkeresztségen. Igaz, hogy megsértettem a Szolgálati Szabályzatot, mert 21 óra helyett 24 óra után történt meg a takarodó. De most is úgy érzem, hogy az adott helyzetben helyesen jártam el. Nekem is elmúlt az izgalmam. Azzal a tudattal távoztam, hogy megnyertem a legnehezebb csatát, az emberek bizalmát, akik a mai naptól kezdve minden kérdésben fel fognak keresni.

A harctérre indulás előtti napokat igyekeztünk a felszerelés kiegészítésére fordítani. Megszerveztük a közeli falvakat járó csoportokat. A környékbelieknek 2—3 nap szabadságot engedélyeztünk. Az eredmény nem maradt el. Olyan eset is előfordult, hogy egy-egy ilyen útról, vagy éppen a szabadságról katonáink megrakott szekérrel tértek vissza. Ebben a munkában igen sokat segített a helyi lakosság. Készséggel bocsátotta rendelkezésünkre a horthyista hadsereg visszavonulása idején kivetkőzött katonák ruházatát és fegyverzetét. Legtöbb helyen, miután megmondtuk, hogy miről van szó és miért kényszerülünk az elhagyott honvédségi javak összeszedésére, minden szó nélkül előszedték és átadták azokat.

A gyűjtés jelentős javulást eredményezett. Ennek ellenére az ellátás problémáját nem tudtuk megoldani. Századunk felszerelése szempontjából nem a reguláris, hanem az irreguláris csapatokra hasonlított. Még sok felszerelési panaszt lehetne felsorolni. Mivel magyarázható ez? Egyik oldalon azzal, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány hadügyminisztériuma nem nagyon törte magát, hogy csapatait legalább a legszükségesebb dolgokkal felszerelje. A harctérre indításukkal sem nagyon igyekezett. A hadsereg vezető szerveiben sok volt a visszahúzó elem. Rugalmasabb munkával a minisztérium többet is tehetett volna. Ez igaz, de hiba volna, ha a késést és a hiányosság okát csak szabotálással magyaráznánk. Az országot a németek és nyilas bérenceik teljesen kifosztották. A hadsereg raktárait Németországba telepítették. Nem volt tehát miből felszerelni a hadsereget. Csak azokkal a fegyverekkel rendelkezünk, amelyeket a német és horthyista csapatok szétszórtaak a harcmezőkön

és a szovjet csapatok összeszedtek. A felszabadított területen egyetlenegy raktár sem maradt.

Egyszóval az objektív nehézség találkozott a vezetés szubjektív nemakarásával és ez megakadályozott bennünket abban, hogy hazánk felszabadításában részt vehessünk. Az igazság az, hogy minden objektív nehézség ellenére, volt annyi felszerelésünk, hogy márciusban legalább egy hadosztállyal részt vehettünk volna a Dunántúlon folytatott harcokban. Egységeink azonban elkésve, csak 1945. április utolsó napjaiban indultak a hadműveleti területre.

Végre április utolsó napjaiban bevagoníroztunk és szerelvényünk 30-án éjjel kigördült a jászberényi vasútállomásról. 1945. május 1-én haladtunk át Budapesten. A főváros romokban hevert. A látottak igen megrázták katonáinkat, szinte egyszerre kiáltotta minden torok: „Boszszút Budapestért!” Az új jelszó csakhamar vagonjaink oldalára került. Budapest után azonban igen lassan haladt a szerelvény. A székesfehérvár—szombathelyi útvonal igen szűfolt volt. Ennek következtében sokat kellett vesztegelnünk az egyes állomásokon és csak május 8-ra virradóra léptük át hazánk nyugati határát. Ha nehezen is, ha hiányos felszerelésben is, a felszabadult magyar nép önkéntesei szabadságharcos elődeink nyomdokában a hős szovjet katonák oldalán — mint felszabadítók — ott álltak Ausztria — hivatalosan akkor még a „Harmadik Birodalom” Ostrmarkjának — földjén.

Május 8-án a kora délutáni órákban érkezünk meg Wiener-Neustadtba. Itt kivagonírozunk. Terv: utunkat 9-én reggel gyalogmenetben folytatjuk Neukirchen irányába. Az állomás közelében levő iskolában pihentünk. Igen érdekes eseménynek voltunk szemtanúi ezen a csillagos májusi éjszakán. 23—24 óra körül a napos „Riadó!” hangjára ébredtem. Kinn a városban iszonyatos lövöldözés. Első következtetésem, hogy valamilyen német egység tört be a városba. Megvallom őszintén, kissé meglepődtem, hogy ilyen hirtelen átesünk a tűzkeresztségen. Kilépek az udvarra, mintha a városban levő összes fegyverek dörögnének. Zengett, harsogott az éjszaka, a géppisztolyok, géppuskák ropogásától és a légvédelmi ágyúk bömbölésétől. A fegyverek hangjába katonák mély, hurráá kiáltása vegyült. Csak mi magyarok hallgattunk még. Sokan talán remegtek is. Háborúban az a legborzasztóbb, ha az ember nem ismeri a helyzetet és nem tudja, hogy mi történik körülötte. Ha már tudja azt, hogy mi támadunk, vagy bennünket támadnak, sokkal nyugodtabb. A folyosón a zászlóaljparancsnokkal találkoztam. Nagyon izgatott volt. Nevelő tiszt — hangzott a parancsa — vegyen magához egypár embert és derítse fel, mi van az utcán.

Az udvaron gyülekezők közül magamhoz vettem egypár honvédet és azonnal az utcára rohantunk. A kapuban álló őr jelenti, hogy fogalma sincs, hogy mi lehet. Hol itt, hol ott, hol minden irányban, de egy jó 10 perce szólnak a fegyverek. Az utcára kilépve több géppisztolysorozat ösztütze fogad. Utána léptek és orosz beszéd hangzik. Bár ottlétünkről a szovjet járőr tudott, a szabályok értelmében mégis fa mögé húzódba vártuk a szovjet harcosok közeledését. A járőr is észrevett bennünket. Pár lépésre vagyunk már csak egymástól, amikor az egyik elkiáltja ma-

gát: „magyarszki, vojna kaput!” Még csak pár szót tudtam oroszul, de ezt megértettem. Kezet szorítottunk, barát és szövetségeshez illő módon összeölelekeztünk, megcsókoltuk egymást és utána együttesen egy újabb sorozatot engedtünk a levegőbe.

A nagy lövöldözés és a hurrááá kiáltások — a győztes szovjet harcosok üdvölvései és örömujjongásai voltak. A hír a német kapitulációról a késő esti órákban érkezett meg, de utána futótűzként terjedt el. S a háború minden terhét vállukon viselő katonák és tisztiek fegyveres utolsó sorozatával a Vörös Hadsereg világraszóló dicső győzelmét köszöntötték és mély meghatottsággal gondoltak azokra a harcosokra, akik életüket áldozták e régen várt pillanatért.

Véget ért tehát a nemzetközi imperializmus által előkészített és a hitleri Németország által kirobantott második világháború. A háború végét a katona mindig lelkes fogadja, különösen a győztesét.

Alegységünk harcosai és tisztjei — bár harcolni kívántunk, valamint szerettünk volna törleszteni a romba döntött Budapestért, a kifosztott hazánkért — szintén határtalan örömmel üdvözölték a hírt. Az iskola udvarán is felharsant az éljen! — Itt is megölelték egymást az emberek. Fájt, hogy elkésvünk, talán sokunknak szégyenérzete is volt, hogy nem vehettünk részt a fasizmus elleni végső harcban. Bizonyos mértékig tehát elégedetlenek voltunk, de mégis a szovjet harcosokkal együtt boldogok.

A hír ismertetése után a parancsnok javasolta, hogy egyperces néma felállással áldozunk a fasizmus elleni harcban elesett hősök örök emlékének. A mély csendet „Éljen a dicsőséges Vörös Hadsereg!” kiáltás törte meg — amire katonáink hajrázásba kezdtek és utána összeölelekeztek az ott levő szovjet járőr tagjaival. Így ünnepeltük meg a győzelemről érkezett első hírt. A jelenet igen megható volt.

Május 9-én utunkat ennek ellenére a már kapott parancsok értelmében folytattuk és az esti órákban megérkeztünk kijelölt állomáshelyünkre, a Neukirchentől ÉNY-ra levő Willendorf és Würflach helységekbe. A feladat az osztrák hegyekben visszamaradt esetleges kisebb SS-csoportok, ukrán nacionalisták, magyar nyilas bandák összeszedése volt.

Itt tartózkodásunk azonban mindössze 5—7 napig tartott. A háború befejezése után az Ausztriában levő magyar egységek parancsot kaptak az országba való visszatérésre. Visszatérve Magyarországra, a 2. gyalogezred egységei Vas és Sopron megyében telepedtek le. Az ezredparancsnokság székhelye Répcelak, majd később Dénesfa volt.

A zászlóaljparancsnokságok: 2/I. Répcszemerén, 2/II. Répcelakon és a 2/III. pedig Sárváron helyezkedett el. Az ezred a vasúti közlekedés valamint fontos objektumok biztosításával és a területén felkutatott honvédségi és népi vagyon őrzésével (összeszedésével), foglalkozott. Elhelyezésünk központjai az elhagyott kastélyok voltak, amit Dunántúl majdnem minden falujában találtunk. Gazdáik elmenekültek, hátrahagyott ingóságait pedig a „jogos tulajdonos”, a nép magához vette.

A vidék szétszórt honvédségi javakban igen gazdag volt. A Jászberény környékén megkezdett munkát tehát folytatni lehetett. Az ered-

mény nem is maradt el. Katonáink 1945 nyarán általában már egységes ruházatot viseltek.

A hazatérés azonban egész sor új problémát vetett fel. A háborúnak már vége volt. Békés napok kezdődtek. Mindenki a jövőre gondolt. A katonák mindennapi témája az otthoni munka, az új élet berendezése volt.

A visszatérésből megértették azt, hogy az ezredünk már takarodót fújt. A katonák nagy része le akart szerelni. Különösen a családosok ostromoltak mindennap kérvényeikkel. A földnélküliek otthon akartak lenni a földosztásnál, aki pedig már kapott, az azért akart hazamenni, hogy megművelje, hogy végre saját gazdája lehessen. Egyszóval míg a háború idején senki sem gondolt leszerelésre, most mindenki haza akart menni, hogy a megkezdett munkáját folytassa. Az embereket tehát a békés hétköznapi gondjai foglalkoztatták. Az új feladat, amit hazánkba visszatérve végeztünk, nem elégítette ki a katonákat. Ők is megértették, hogy mindez csak azért van, hogy valamit csináljunk.

A másik probléma az élelmezés kérdése. A hazatérésig ez sem vetődött fel, mert Ausztriában szovjet ellátást kaptunk. Visszatérésünk után ez megszűnt. A hadsereg raktárai üresek voltak, pénzért vásárolni nem lehetett. Szerencse, hogy az egy kenyeret biztosítani tudtuk, és hogy bab bőven terem ebben az országban. Voltak olyan hónapok, amikor délben, este babot ettünk. A változatosság kedvéért az egyik nap levesnek, a másik nap főzeléknek. Mindez igen rossz hatással volt a személyi állomány erkölcsi szellemére.

Az élelmezési helyzetünk javítására a századoknál „kalákát” szerveztünk. A kaláka székely eredetű szó, közös munkát jelent. Egyik formája pl.: több család megegyezik abban, hogy a nyáron minden munkát közösen végeznek, egyik nap itt, a másik nap ott. Akinél dolgoznak, az köteles az élelmezésről gondoskodni. A másik formája, hogy a munka gyors befejezésére (aratás, kapálás stb.) táncos kalákát rendeznek. A gazda nem a munkásoknak, hanem a zenészeknek fizet, akik már a toborzáson is részt vesznek. A munka elvégzése után a gazda bált rendez, a kalákában részt vevők tiszteletére.

A 2. gyalogezrednél létrehozott kalákának a tartalma bizonyos mértékben különbözött az elmondottaktól. Minden századnál munkacsoportokat létesítettünk. Lovainkat is felhasználva bármilyen munkát elváltattunk. Szántottunk, arattunk, kapáltunk, házat építettünk stb. Minden munkának megvolt a maga ára, amit a munkáltató természetben fizetett. A terményt külön erre a célra létesített raktárban helyeztük el. Mind a bevételről, mind a kiadásról nyilvántartást vezettünk. E munkának szervezője és irányítója a század anyja, a nevelő tiszt volt. Így a kaláka segítségével jelentős mértékben megjavítottuk az élelmezést.

A legsúlyosabb azonban, ami nagymértékben hatott a katonák erkölcsi arculatára, az otthoni szociális helyzet, a szörnyű infláció. Miután kéréseiknek nem tudtunk eleget tenni, gyakorivá váltak a szökések, az önkényes eltávozások. A fegyelmet igen nehéz volt fenntartani. A tisztikar a régi volt, a régi módszerekkel azonban nem dolgozhatott, az újat pedig még nem ismerte. Egyedül a nevelő tiszt volt az, aki a legkritiku-

sabb helyzetekben is megtalálta az utat a katonák szívéhez. De másra a harcosok nem is igen hallgattak.

1945-ben egy augusztusi napon úgy szürkület tájt váratlanul hívat a századparancsnokom. Az irodába belépve kezembe nyomja a telefonkagylót. A drót másik végén az 1. zászlóalj parancsnoka. Kért, hogy azonnal menjek át Répceszemerébe, mert a géppuskás század legénysége a puskát a falhoz támasztotta és az esti vonattal haza akar menni.

A helyszínre megérkezvén a századot az udvaron találtam. Nagy vita volt köztük. Erre az időre már két csoportra szakadtak. Egyik fél az elmenetel mellett döntött, a másik, hogy mégiscsak maradni kell, ez a kötelesség, majd csak rendezik az ügyeinket. A hangulatot nem volt könnyű leszerelni, de a végén mégis sikerült. A fő követelmény egy nyugatról visszatért fiatal tisztnek a századtól való azonnali eltávolítása volt. Embertelenül bánt beosztottjaival. A régi horthysta módszereket akarta visszahozni. Az ügyet kivizsgáltuk, a legénységnek igaza volt, a tisztet eltávolítottuk.

Az állandó kérvények hatására a nyár második felében megszületett a rendelet a tartalékosok leszerelésére. Ennek következtében igen megcsappant a századok létszáma. Több századot össze kellett vonni és bizonyos kisebb átszervezéseket végrehajtani. En is új beosztásba kerültem. Megbízta a 2/II. zászlóalj nevelő tiszti teendőik ellátásával.

A zászlóalj és század kereteket azonban továbbra is fenn kellett tartani. Novemberben és decemberben megtörtént az első újoncbevonulás. Ezredünk jelentős számú újoncot kapott. Ezeket az 1946 tavaszán felállítandó határőr alakulatok részére képeztük ki. Átadásukra márciusban került sor. Az újoncokkal együtt természetesen a parancsnoki állomány egy részét is át kellett adni. Ez azt jelentette, hogy a meglévő törzsállomány mindössze 50 százaléka maradt meg.

A kialakult helyzetnek megfelelően 1946 tavaszán és nyarán folytatódott az újabb összevonások. Kezdetben a zászlóaljak egyesültek és a végén már az ezredek is. Pl. 1946-ban a 2. gyalogezred egyesült a 3. gyalogezreddel és állomáshelyét Dénesfáról Miklósszéplakra tette át. A hat zászlóaljból pedig mindössze kettő maradt meg: a sárvári és a zala-béri.

Ez az átszervezési folyamat tovább folytatódott mindaddig, amíg az első gyaloghadosztályból mindössze egy hadosztálytörzs, egy zászlóalj, valamint a közvetlen századok maradtak. Ezenkívül a hadosztály állományában a beosztás nélkül maradt tisztek foglalkoztatására egy tiszti tanfolyamot szerveztek. Az átszervezés után a hadosztály és alegységei 1946 őszén új helyőrségbe költöztek. A hadosztályparancsnokság és közvetlen alakulatai Tolnára, az 1. önálló zászlóalj pedig Szekszárdra. Ezzel az átszervezéssel lényegében befejezte történelmi útját az 1945 márciusában létrehozott 1. gyaloghadosztály.

Pár szóval föltétlen említést kell tenni a parancsnoki állományról is.

A tisztikar nagyrészt a féleve még Horthy nevével masírozott hadnagyok, főhadnagyok, századosok és részben az Ideiglenes Nemzeti Kormány felhívására jelentkezett tartalékosokból állt. A volt horthysta

tiszteket két csoportra oszthatjuk. Voltak köztük olyanok, akik gyűlölték a fasizmust, felismerték, hogy az ország és a nemzet katasztrófájáért a volt uralkodó osztályok a felelősek. Őszintén igyekeztek megérteni és támogatni a demokratikus gondolatokat. Egyetértettek azokkal a reformokkal, amelyeket a felszabadulás utáni első években végrehajtottunk. Ezek közül sokan eljutottak a marxizmus—leninizmusig és becsülettel részt vettek hadseregünk fejlesztésében.

A másik csoportba tartoztak azok, akik sehogysem akarták feledni a régi világot. A hadsereget jó bűvőhelynek tartották és titokban készültek a fordulatra, az úri Magyarország visszaállítására. Igaz, hogy ezek az urak zömében 1945 nyarán kezdték a hadsereg parancsnoki posztjait megszállni. Nagy részüket sikerült azonban idejében leleplezni. 1946 tavaszán pedig a kommunista párt követelésére az urak nagy része „B”-listára került.

E csoporthoz tartozó tisztek a Kisgazda Párt jobbszárnya alá igyekeztek bújni. Ugyanakkor a politikamentesség jelszavával fékeztek a demokratikus nevelést. Különösen az 1945-ös őszi választások előtt igyekeztek fokozni káros tevékenységüket. Pl. Répcelakon a 2/II. zlj. törzséből — egyes tisztek aknamunkája következtében — a legénység csak igen kis százaléka ment el szavazni.

Az Iván községben állomásozó 3. századnál pedig a választások előtt pár nappal a következő eset játszódott le. Ezt a századot — az ezredparancsnok (Pásztohy Artúr ezds., Horthy volt testőrparancsnoka) utasítására — a többivel ellentétben a választások előtt pár héttel — teljesen feltöltötték és rendszeres katonai kiképzést folytatott. Hogy miért hozták létre, arról a parancs nem szólt. De az a tény, hogy a választások után feloszlott, azt igazolja, hogy az ezredes úr — minden bizonnyal — előre megfontolt szándékkal hozatta létre.

A választások előtt három-négy nappal a századparancsnok — a napiparancs kihirdetése után — beszédet tartott a felsorakozott személyi állomány előtt. Beszédének rövid tartalma: a katona ne politizáljon. Elmondta: tudomása van arról, hogy a század tagjai közül többen beléptek egy bizonyos pártba. A Magyar Kommunista Pártból volt szó. Ekkor már a századnál több mint 30 tagja és ugyanannyi szimpatizánsa volt a pártnak. Ezt a főhadnagy úr mélyen helytelenítette és kifejezésre juttatta, hogy alosztályánál nem engedi meg, hogy bárki is „pártpolitikát csináljon”. (Más párt a századnál nem volt.) A mi feladatunk — hangsúlyozta — a rend minden áron való fenntartása, még a választások idején is. Ha önök különféle pártokba tartoznak, felbomlik a figyelem és esetleges zavargások esetén nem tudjuk a rendet helyreállítani. Az én véleményem — fejezte be beszédét a századparancsnok —, hogy a katona ne politizáljon, mert csak abban az esetben teljesítheti a parancsot.

Régen ismert szavak. A Horthy-hadseregben sókzor hallottuk. A figyelem és a fennálló rend állandó hangoztatásával igyekeztek a népből jött katonát alkalmassá tenni a dolgozók elleni fellépésre. Az érdekes, hogy egyéni beszélgetés során a főhadnagy úrnak is volt politikai véleménye. Én független gondolkozású vagyok — gyakran hangoztatta és nem

titkolta, hogy a polgári rend híve. Tehát amikor a politikai mentesség-ről szónokolt, csak azt akarta elérni, hogy beosztottjai parancsait vakon teljesítsék. Az ilyen típusú tisztek attól féltek, hogy a politikai öntudat gondolkozásra készíti a katonát és ez hatalmuk elvesztéséhez vezet.

*

A népi származású tisztek előléptetése igen nehezen és csak 1946-ban indult meg. Nagy harcot kellett folytatni a tiszti beosztásban levő partizánok előléptetéséért is. Tiszti előléptetéseinket többször visszadobták. Indok: nincs tiszti iskolája. Kinek volt 1945—46-ban tiszti iskolája? Csak a volt uralkodó osztály csemetéinek. A „nincs tiszti iskolája” indok tehát a népi származású munkás és paraszt tiszti beosztásban levő tiszthelyetteseket zárta el a tiszti rendfokozattól. A párt és a Partizánszövetség közbenjárására 1946 májusában történtek az első, de még igen korlátozott számú tiszti előléptetések. Az 1. hadosztály állományába tartozók közül pl. mindössze hárman léptünk elő alhadnaggyá.

Említettem már, hogy a tisztikar megtisztítása a nyílt, ellenséges és a Nyugatról visszaözlött tisztektől 1945—46 telén kezdődött és az 1946-os „B”-listázással folytatódott. Ez igen kemény harcot jelentett. Protekció, volt osztálytárs, barát stb. egyszóval minden előkerült. Így történt meg olyan dolog is, hogy nem egy esetben volt partizánokat „B”-listáztak. Az 1. hadosztálynál szolgálatot teljesítő partizánok közül is többen „B”-listára kerültek. Én azon szerencsések közé tartoztam, akinek „B”-listáját 1 hónap múlva hatálytalanították. Volt azonban olyan elvtárs, aki egy évig fizetés nélkül szolgált a hadseregben és „B”-listáját csak 1947-ben hatálytalanították.

Befejezésül a nevelő tiszti munkáról és a pártszervezet tevékenységéről kívánok még megemlékezni.

A hadsereg szervezésével egyidejűleg létrehozták a nevelő tiszti intézményt, amelynek szervezője és irányítója születése pillanatától a Magyar Kommunista Párt volt. Fő feladatai: a személyi állomány politikai és kulturális nevelése, szociális problémáinak megoldása.

A gyakorlati életben azonban sokkal több feladatot oldottunk meg. Nem volt olyan probléma az egységnél, amelynek megoldásában a nevelő tiszt ne vett volna részt. 1948 őszeig központi irányítás nevelő vonalon nem volt. A direktívában lefektetett dolgokon kívül igen ritkán kaptunk központilag előállított segédletet. Csak a hadosztály nevelő osztályáról érkezett néha egy-egy beszédvázlat. Egyébként a nevelőmunka teljes egészében a nevelő tiszt öntevékenységtől, képzettségétől, lendületétől, fáradtságot nem ismerő tevékenységétől és a személyi állományhoz való viszonyától függött.

A politikai nevelés fő témái: a második világháborút követő nemzetközi események, a Szovjet Hadsereg győzelmeinek jelentősége, a szovjet rendszer ismertetése, a demokrácia kérdései, földosztás, néphatalom, hadsereg célja, feladata, mi az igaz hazafiság, a volt uralkodó osztályok felelősége, a Magyar Függetlenségi Népfront, a politikai pártok célkitűzései stb. Ezekről a kérdésekről beszélgetéseket, előadásokat és felolvasásokat tartottunk.

A felsorolt kérdések mellett nevelő tiszti munka során nagy gondot fordítottunk a személyi állomány kulturális életére is. A században már az első hónapokban létrehoztuk a kultúrfevilágosító szobát. 1945 nyarán az Iván községben állomásozó 2. gyalogezred 3. századának berendezett kultúrszobája volt. A helyiségben faliújságot, könyvtárat, sajtótermékeket és a különféle politikai és irodalmi idézeteket tartalmazó tablókat helyeztük el. A lehetőségekhez mérten kísérletet tettünk legénységi étkezde létesítésére is. Harcosaink igen nagy számban látogatták a kultúrfevilágosító szobát. Ezek a dolgok jelentős mértékben növelték az alakulatoknál a nevelő tisztek tekintélyét. A mindennapi problémák megoldásán keresztül a katonák, mint a század anyjára, úgy tekintettek a nevelő tisztre, annak ellenére, hogy sok esetben szigorúbban és keményebben megkövetelték a parancsok végrehajtását, mint egyes régi tisztek — akik úgy akartak jó parancsnokok lenni, hogy gyakran elnéztek a kisebb fegyelmeztlenségeket.

Nem minden esetben alakult ki a megfelelő viszony a régi tisztek és a nevelő tiszt között. Gyakoriak voltak a heves összecsapások és a viták. Kemény harcba és sokszor éjfélékig nyúló vitába került, míg egyes parancsnokok megértették, hogy a nevelő tiszt a legközvetlenebb segítőtjük. Egyik zászlóaljparancsnokom — akivel huzamosabb ideig az 1. honv. ö. RÁF-nál dolgoztam együtt — kezdetben sehogyan sem akarta megérteni, hogy az alegységben a tervbe vett és történt dolgokról a nevelő tisztnek minden körülmények között tudnia kell. Ugyancsak nem akarta elismerni, hogy célszerű és helyesebb, ha elgondolásait végrehajtás előtt megbeszéli a nevelő tiszttel. Gyakran szaladt jelentéstételre a felsőbb parancsnokához, hogy a nevelő tiszttel nem egyezik a véleménye, képtelen vele együttműködni és úgy érzi, hogy az akadályozza munkáját. Több hónapos vita, „civakodás” után — a nevelőmunka eredményei alapján — kénytelen volt beismerni, hogy a nevelő tiszt nem gátolja a parancsnok munkáját, hanem ellenkezőleg, ha szoros együttműködésben dolgoznak, a zászlóalj a kiképzés folyamán sokkal jobb eredményeket érhet el. A végén úgy alakult a helyzet, hogy minden fontosabb kérdést megbeszéltünk, mielőtt az megvalósításra került. Még ahhoz is hozzájárult, hogy a zászlóalj napiparancs addig nem jelenhetett meg, amíg a nevelő tiszt nem látta. Külön parancsot adott a segédtisztjének, hogy aláírás előtt a parancstervezetet minden esetben mutassa be.

A régi tisztekkel szembeni vitában a nevelők legfőbb támasza a harcosok megnyerése volt, akik általában mindig mellettük álltak. Egyetlen esetre sem emlékszem, ahol munkám során ennek az ellenkezője történt volna. Végző fokon ez döntötte el a régi tisztikar és a közöttünk levő csatát. Természetesen ez azt követelte, hogy a nevelő tiszt munkája során feltétlen az igazságra és az emberségre támaszkodjon. A katona hamar megérzi és megérti, hogy ki az, aki róla gondoskodik és ki az, aki őt szereti.

A munkánkat különösen bonyolulttá tette az, hogy 1945—46-ban igen sok helyen a „D” elhárító szolgálatot is nevelő tiszt végezte. Tennivaló bőven akadt. Gyakran találkozottunk volt csendőrökkel, nyilasokkal,

akik a hadsereget búvóhelynek szánták. Ezek ellen a nyomozást, ha „D” tiszt nem volt, a nevelő tiszt folytatta le. Sőt gyakran még a polgári életben is kellett ilyen ügyekkel foglalkozni. Dunántúl községeiben 1945 május-júniusában még nemigen volt rendőrség. Így a visszatért háborús bűnösöket is gyakran mi tartóztattuk le és adtuk át az igazságszolgáltatásnak.

A nevelő tiszti intézmény jelentőségét az ellenség is hamar felismerte. Gyakran intrikáltak ellenünk. Azzal támadtak, hogy a hadseregben egyoldalú kommunista politikát folytatunk. A 13 831/Eln. nev. kik. 1946-os sz. körrendeletének 2. §-a ezzel kapcsolatban a következőket mondja: „A honvédség tagjainak pártpolitika mentes demokratikus nevelésében...” közreműködni. Ma felszisszenünk ennek hallatára. De akkor, a koalíciós világ klasszikus éveiben ezt így kellett mondani. A lényeg azonban — mint tudjuk — sohasem a formában, hanem a tartalomban van.

Már említettem, hogy a nevelő tiszti intézmény a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére jött létre és a párt irányítása alatt működött. A nevelő tisztek kb. 80 százaléka kommunista volt. Ebből következett, hogy a politikai nevelés irányítása a kommunista párt irányelveinek megfelelően történt. Azt a jelszót, hogy a hadseregben nem lehet pártpolitikát folytatni és nem működhetnek pártalapszervezetek — bármennyire is furcsán hangzik —, de a hadsereg építésének első szakaszában a kommunisták is támogatták. Ezzel a jelszóval hiúsítottuk meg a kiscgazda, szociáldemokrata stb. pártok létrehozását és akadályoztuk meg propaganda-, agitációs munkájukat. Más életképes pártszervezet a csapatoknál — mint kommunista párt — nem is létezett. Ha véletlenül létre is jött, nem volt hosszú életű. Természetesen a pártrendezvényeinket a helyi pártszervezetben tartottuk. Azt a rendeletet tehát, hogy a laktanya falain belül pártösszejöveteleket tartani nem lehet a hadsereg építésének első szakaszában, mi is figyelembe vettük. Azzal viszont, hogy a nevelő tisztek döntő többsége kommunista volt, a csapatoknál biztosítottuk a munkásosztály és a dolgozó parasztság érdekeit szolgáló egységes demokratikus nevelést. Melyik párt politikája szolgálta ezt a legjobban? Nem vitás, hogy a Magyar Kommunista Párté. Anélkül, hogy hangoztattuk volna a kommunista párt irányelveit, igyekeztünk megvalósítani a párt politikáját. A nevelő tiszt tehát már ekkor is a kommunista párt hivatásos funkcionáriusaként működött.

Kísérletek természetesen történtek más pártszervezetek létrehozására is. Különösen a Szociáldemokrata Párt igyekezett mindent elkövetni, hogy a kommunista párthoz hasonlóan erős szervezettel rendelkezzen. Az 1947 őszen lezajlott választásokon elszenvedett vereség után azonban még a kísérletezésről is lemondott. A választásokon a honvédségi alakulatoknál, intézeteknél már önálló választókörzetek működtek. Ez teljes egészében megmutatta a hadsereg arculatát. A kommunista párt a hadseregben fölényes, mindent elsöprő győzelmet aratott. A többi pártok csak elenyésző szavazatot kaptak. Ez a hadseregben dolgozó kommunisták munkájának volt az eredménye.

Pártszervezetek felépítése. 1945-ben a hadosztályoknál pártbizottság működött. Az ezredekben és zászlóaljokban pártmegbízottakat jelöltek

ki. A pártmegbízottakat időnként a pártbizottságra eligazítás céljából értekezletre hívták össze. Az 1946-os átszervezéssel kapcsolatban gyökeres változás következett. Különösen megnövekedett a hadseregben maradt parancsnoki állomány körében a kommunista párttagok száma. Ez lehetővé tette, hogy a zászlóaljknál alapszervezetet létesítsünk. 1946—47-ben a Szekszárdon állomásozó 1. honv. önálló zászlóaljban 50—60 kommunista párttag volt. Ez lehetővé tette a zászlóalj alapszervezetének létrehozását.

Évenként a Magyar Kommunista Párt központi székházában országos katonai pártkonferenciára jöttünk össze, ahol megvitattuk a hadsereg problémáit, rögzítettük azokat az elveket, amelyek alapján a hadseregben működő pártszervezetek a munkájukat végezték.

Felvetődhet a kérdés: milyen mértékben vettek részt a pártszervezetek a csapatoknál meglévő döntő problémák megoldásában?

Igyekeztünk elérni: a kommunista harcosok, kommunista tisztek élenjárását a parancsok és feladatok teljesítésében. Átszervezések idején minden esetben a parancsnok vagy a törzsfőnök bevonásával megvitattuk a legdöntőbb kérdéseket. Jelentős eredményeket értek el a pártszervezetek a Nyugatról visszaözlözt tisztek eltávolításában, valamint a „B”-listázások végrehajtásában. 1946 nyarán Zalaszentgróton összeült az 1. gyaloghadosztály pártkonferenciája. Napirendi pontok: az őszi átszervezés, és a „B”-listázás kérdésének a megvitatása. Az említett kérdésekben a pártkonferencia határozatot hozott és kötelezte a kommunista parancsnokot és törzsfőnököt, hogy a javaslatoknak megtételénél a határozatot vegye figyelembe. A továbbiakban pl. az előléptetésre felterjesztettek névjegyzékét a pártbizottság minden esetben megtárgyalta, és csak azokat terjesztették fel, akiknek személyével a pártbizottság egyetértett.

Az elmondott pár példa világosan mutatja, hogy a hadsereg életében már az első szakaszban visszatükröződött az a tény, hogy a kommunista párt kezdetől fogva döntő tényező volt az ország életében. A hadsereg politikai nevelését végső fokon a kommunista párt irányította annak ellenére, hogy a minisztérium élén 1948-ig kigazda és parasztpárti miniszterek váltották egymást.

*

A személyi kultusz hatása alatt — különösen az 50-es évek elején katonai irodalmunk csaknem teljesen megfeledezett néphadseregünk első szakaszáról. Egy olyan nézet kezdett elterjedni, hogy a néphadsereg létrehozása — lényegében — csak 1948-ban kezdődött. E visszaemlékezés nem tekintni céljának néphadseregünk első szakasza történetének és jellege kérdésének elemzését. Csupán pár epizód bemutatásával érzékeltetni kívánta az 1945—46-os évek katonai életét és a hadsereg létrehozásában felmerült nehézségeket. A munkáért, melyet ebben a szakaszban végeztünk, úgy gondolom nem kell szégyenkeznünk. Első perctől azzal a szilárd meggyőződéssel dolgoztunk valamennyien — a

párt által állított helyen —, hogy néphadsereget építünk. Természetesen a hadsereg teljes mértékben visszatükrözte társadalmi életünk akkori tartalmát. A harc nemcsak a politikai életben, hanem a honvédségen belül is dúlt. De a hadseregben levő és a párt vezetése alatt működő nevelő tiszti intézmény, valamint az élő és harcos tevékenységet folytató kommunista pártszervezetek a döntő bizonyítékai, hogy ez a hadsereg születése pillanatától a „néphadsereg” jelleget viselte, ahol a fejlődés irányát a népi erők határozták meg. Ezek kovácsolták ki azt a szilárd — a proletárdiktatúrához hűséges — keretet, amelyen 1948-ban meg lehetett kezdeni a Magyar Néphadsereg fejlesztését.